

Ivan Šarčević*

**Dan općine Prozor: Kako urediti političke odnose
prizivom na prošlost?**

Osvrt na davno vrijeme, na neki događaj ili dokument iz prošlosti kakav je Povelja bana Tvrtka (od 11. kolovoza 1366) nije lišen mogućih krivih interpretacija pa čak i proizvodnje novih mitova. Svako vraćanje u prošlost nosi sa sobom barem dvije opasnosti. Jedna je da se prošlost čini boljom nego što je bila, a druga je da se prošlost, koju nikada do kraja ne možemo obuhvatiti niti bez ostatka protumačiti, nastoji selektivno iskoristiti za aktualne ciljeve, za opravdanje svojih unaprijed zadanih ideoloških teza, naročito za „samoidentifikaciju grupe koja se želi razlikovati od ostalih grupa“¹.

Prošlošću se često ocrnjuje sadašnjost ili se sadašnjost uljepšava prizivom na prošlost ili se idealiziranom prošlošću popravlja nesavršenost sadašnjeg vremena.² Prošlost, kao jednom dogođeni sklop zbivanja koji u povijesti učinaka (*Wirkungsgeschichte*), dakle kroz živu tradiciju, traje, tumači se i djeluje do u naše vrijeme³, ni u kojem slučaju nije puki materijal kojim suvremenici mogu voluntaristički operirati, ali nije ni usputni, suvišni materijal koji nema nikakva značenja, koga bi neoliberalni konstruktori bolje budućnosti ili konstruktori raznih geta i izoliranih paralelnih svjetova rado ignorirali ili gurnuli u mračnu komoru zaborava.

Naše bavljenje prošlošću ne želi biti puki revizionizam, nikakva neutemeljena, romantičarska konsolidacija etničkoga identiteta kojom obiluju historiografije i udžbenici povijesti naših etničkih zajednica u Bosni i Hercegovini kako bi se o sebi stvorila slika najboljih, a diskreditirali susjedi, etnički i religijski drugi. Riječ je o potrazi za mogućim povijesnim kontinuitetom,

* Autor je doktor teologije i profesor na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu.

¹ Usp. M. Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb 2001, s. 382; također usp. ss. 377-399.

² Povjesničar S. M. Džaja razlikuje tri pristupa povijesti u bosanskohercegovačkoj historiografiji: a) nacionalni/nacionalistički, b) marksistički i c) diskurzivni. Usp. S. M. Džaja, *Tri kulturno-političke sastavnice Bosne i Hercegovine i moderna historiografija*, u: *Eseji, razgovori, polemike, prijevodi*, München 2005, ss. 105-114. U „tipologijama historijskog“ Rūsen navodi Nietzscheovo razlikovanje triju upotreba povijesti: *monumentalnu, antikvarnu i kritičku* upotrebu povijesti. Zatim navodi analizu pisanja povijesti naratologa Haydena Whitea prema kojem se radi o jednom složenom sklopu od pripovjednih formi (*emplotment*), formalne argumentacije historijskog objašnjenja (*formal argument*), ideoloških implikacija političkog gledišta (*ideological implication*) i smislom tvorbenih tropa historijskoga diskursa.

Sam Rūsen razvija svoju tipologiju prema najvažnijim načelima historijske tvorbe smisla: *pitanje sjećanja, predodžba o tijeku vremena, komunikacijska forma i koncept identiteta*. Odatle prema njemu četiri tipa historijske tvorbe smisla: *tradicionalni, egzemplarni, kritički i genetički tip*. Usp. J. Ruesen, *Kann gestern besser sein? Zum Bedenken der Geschichte*, Berlin 2003, ss. 124-129.

³ Usp. P. Ricoeur, *Dal testo all'azione. Saggi di ermeneutica*, Milano 1994.

odnosno mogućim modelom ili simbolom⁴ konvergencije i inspiracije za zajedničku budućnost, uza sve cenzure, kataklizme i diskontinuitete.

Riječ je o povijesnom pamćenju baziranom na faktima i dokumentima, koliko god oni bili oskudni, a ne na legendama i mitovima. Pristup je to koji želi ostati otvoren bez ikakvoga nametanja svoje istine kao jedine i apsolutne perspektive. Bez sumnje, ponovit ćemo s povjesničarom S. M. Džajom, „naš odnos prema prošlosti test je naše duhovne i političke zrelosti, tj. naše spremnosti da se oslobađamo predrasuda, u koje lako upadamo. Nije u interesu ni prošlosti ni sadašnjosti da se stavimo u službu jedne tradicije, a druge tradicije površno percipiramo i podcjenjujemo.“⁵ Nakana nam je, dakle, da prošlost ne ponavljamo, to je uostalom put u propast, nego da se iz nje nadahnjujemo za moralnije djelovanje danas.

Konkretno, komemoriranje Tvrtkove povelje ima posve jednostavan razlog. Naime, odgovorni ljudi Općine Prozor-Rama, zajedno s nekim ramskim franjevcima, zainteresiranim Ramljacima te s prijateljima i nekolicinom znanstvenika (posebno povjesničarima) tražili su prikladniji datum iz povijesti Rame i Prozora koji bi mogao postati Danom općine. Time bi se, sukladno poštivanju demokratske tradicije i civiliziranom odnosu prema etnički i religijski složenim sredinama, poštujući načelo sekularnosti o odvojenosti političkog i religijskoga, općinski praznik odvojio od vjerskoga blagdana, Dan Općine od blagdana Male Gospe a kako se to nažalost čini dvadeset godina, dakle od 1996.⁶

I našao se datum prvog spominjanja Prozora u Rami u Tvrtkovoju povelji iz 1366. kao moguću prijedlog za zajednički Dan Općine. Povelja se veže uz bana Tvrtka i *castrum Prozor*.⁷ Prozorska

⁴ Ovdje *simbol* ne koristimo u vulgarnom ni kolokvijalnom smislu neobvezatnosti, kada npr. kažemo da je nešto tek „simbolično“, dakle neobvezujuće, nego u izvornom grčkom značenju *susreta* i *suživota* dviju zbilja, jedne materijalne i imanentne, a druge duhovne i transcendentne, jedne prisutne a druge odsutne... Simboli stvaraju život, stvaraju zajedništvo (*sim-bolon* = združeno zajedno). Zloporabom simbol prelazi u vlastitu opreku (*dia-bolos*), u simbole mržnje, ubijanja i smrti. Sve religije smatraju da podrijetlo simbola ne dolazi od čovjeka. Čovjek simbole otkriva, *supostavlja*. Za njih uvijek treba makar dvoje, dvije strane, dva čovjeka, dvije zajednice. U tom smislu *Povelja bana Tvrtka* može biti simbol međuetničkoga zajedništva o općini s već tako simboličkim nazivom: Prozor-Rama.

⁵ S. M. Džaja, *Politička zbilja i povijesna percepcija Karaulina razdoblja bosansko-hercegovačke povijesti*, u: *Eseji* (bilj. 2), s. 101.

⁶ Prema nama dostupnim spisima, „Općinsko vijeće Rame“, bez sudjelovanja Bošnjaka, na sjednici od 23. 08. 1996, donosi kratku i bez obrazlaganja „Odluku o određivanju Blagdana-Dana Općine Rama“ 8. rujna: „dan Male Gospe, zaštitnice Rame“ (br: 01-023-115/96). Predsjednik Općinskog vijeća je bio Jure Jurić, a općinski načelnik Jerko Pavličević. Tadašnji ramski gvardijan fra Mijo Džolan dana 07. 09. 1996. upućuje pismo (nema adresata!) s naslovom: „Prilog za obrazloženje uzimanja Male Gospe (8. rujna) kao dana Općine Rama“. U njemu ističe da je Šćit „najstarije ramsko duhovno središte“, crkva na Šćitu „matična crkva svih ramskih župa“, te da se od 1779, uz potrebne uvjete, u njoj može dobiti potpuni oprost. „Tako je“ – nastavlja gvardijan – „ovom odredbom crkvenih vlasti Mala Gospa na Šćitu postala dan tradicionalnog okupljanja mnoštva vjernika ne samo iz Rame, nego sve više i iz okolnih općina.“ U zaključku gvardijan Džolan piše: „Prihvatanjem ovoga dana kao dana općine, mi bismo samo potvrdili da razumijemo i cijenimo svoje najveće vrijednosti, samo bismo pred očima drugih pokazali da do tih vrijednosti držimo, a slobodan dan bi nam omogućio da budemo pravi domaćini hodočasnici, kojih će ubuduće biti sve više“. Iz *Arhiva Franjevačkoga samostana Rama-Šćit*.

⁷ M. Vego sažeto piše: „PROZOR U RAMI. Župa Rama se spominje u izvorima u XII. st. Pop Dukljanin je stavio Ramu u oblast Podgorja. Nepoznato je mjesto gdje je bio centar Župe Rama u XII. st. Ban Tvrtko izdaje povelju pod Prozorom u Rami 11. 08. 1366. kojom dariva novim posjedima vojvodu Vukca Hrvatinića za učinjene usluge u ratu (Fermendžin, *Acta Bosnae*, s. 34). U Prozor su dolazili dubrovački poslanici koji su pisali knezu iz Prozora 1433. (Jorga, *Notes*, II, s. 314). Prozor je čuvao prilaz u Župu Neretvu i Župu Uskoplje. Kralj Matija Korvin je darovao Prozor knezu Vladislavu Hercegoviću za učinjene usluge u borbi protiv Turaka (1463) (L. Thallóczy, *Studien*, ss.

gradina stoljećima je sastavni dio ovoga naselja, kasabe i gradića. Stanovnicima ramskoga kraja ruševine stare utvrde neizostavni su dio zavičajnoga ambijenta. Pribranim putnicima prozorska kula je dio njihova optičkoga spomena na vrletni ulaz u Prozor ili prolaz kroz njega. Nekima su kula i povijesni ostaci poticaj imaginaciji i stvaranju umjetničkih djela, nekima razlog za utemeljenu kritiku neuređenosti i lošega odnosa prema vlastitoj prošlosti i nacionalnoj baštini.

U svakom slučaju, upravo u Povelji (ispravi-darovnici) bosanskog bana Tvrtka (1353-1377; kralj 1377-1391), koliko je do danas istraženo, prvi put se spominje Prozor. Naime, bosanski ban Tvrtko, 11. kolovoza 1366, „pod Prozorom u Rami“, izdaje dokument kojim svome vojvodi Vukcu Hrvatiniću daruje grad Sokol u Plivi i cijelu župu Plivu za vjernu službu i uspješnu obranu u ratu protiv ugarskog kralja Ludovika I. Velikog (1342-1382).

Prozor kao utvrda i privremena rezidencija putujućih bosanskih banova i kraljeva (poput nemaloga broja drugih naselja i utvrda u srednjovjekovnoj Bosni), označavao je južno područje njihova teritorijalnoga suvereniteta. To granično i istodobno vezivno područje ostat će gotovo glavno značenje Rame i Prozora kroz čitavu povijest, do danas. Važnost ovoga graničnog područja očituje se i u titulima, ne samo bosanskih nego i ugarskih vladara tako da je dolazilo do zamjene (*pars pro toto*): onaj tko je vladar Bosne, vladar je i Rame i obratno (*rex Ramae seu Bosnae*). Ako taj podatak čak uzmemo i kao pretenciozno posezanje za južnim granicama ili kao majestetično vladarsko samoveličanje, ipak kraj uz rijeku Ramu i *castrum Prozor*, kroz srednji vijek posebno, pripadat će sastavnom dijelu obrambenog kompleksa bosanskoga teritorija i „bosanske države“.⁸ U otomanskom razdoblju Prozor je bio središte ramske nahije, neretvanskoga kadiluka i dio Bosanskoga sandžaka; imao je značenje koje je ovisilo o udaljavanju ili približavanju Prozoru granice Otomanskoga Carstva.

Karakter geografske zasebnosti i graničnosti dat će ramskom području i značenje poveznice, mosta između Bosne i Hercegovine, posebno kroz migracije stanovništva. Ramu su naseljavali ljudi iz kraških humskih, hercegovačkih i dalmatinskih područja, ali se kontinuirano išlo i u obrnutom smjeru, sve do danas. Bile su to kako političke tako i ekonomske migracije. Uslijed otomanske okupacije Bosne krajem 15. stoljeća, uslijed kandijskoga rata koncem 17. stoljeća, uslijed austro-ugarske okupacije 1878, te raznih epidemija, ratova, gladi, novih režima, umjetnoga akumulacijskoga jezera, Rama je iseljavana i naseljavana. Također, ovisno o političkoj moći, Ramu su, posebno u novije vrijeme, pribrajali sad Travniku i Bosni, sad Konjicu, Mostaru i Hercegovini. Crkveno-administrativno ramsko područje je od srednjega vijeka usko vezano uz franjevce Bosne Srebrene, a od reorganizacije crkvenih pokrajina,

418-422; M. Karanović, *Istorijsko-etnografske crtice u župama Rami i Skoplju*, Glasnik ZM, 1938, ss. 73 i dalje). Grad Prozor je bio glavni centar Župe Rama u XIV. i XV. st.“ M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, s. 98.

⁸ Vego piše: „RAMA. Oko rijeke Rame nalazila se Župa Rama. Ugarski kralj Bela II. uzeo je titulu rex Ramae 1138. U vrijeme Popa Dukljanina Župa Rama je pripadala oblasti Podgorja (Letopis Popa Dukljanina, 327). Ona je bila stalno u sastavu bosanske države. U povelji bana Stjepana II. Kotromanića od 1323. spominje se knez Rame Ostoja Pribojević (Wiss. Mitt., XI, 239; II, 158-162; Smičiklas, Cod. dipl. II, 48). Ban Stjepan II Kotromanić se naziva 1345. banom Rame (Thallóczy, Studien, 239). Ban Tvrtko je izdao povelju vojvodi Vukcu Hrvatiniću pod Prozorom u Rami 1366, jer mu je pomogao u borbi protiv kralja Ludviga I. 1363. Dubrovačko Veliko vijeće spominje 13. 02. 1433. da je njihov poslanik pisao iz Prozora u Rami. Kralj Matija Korvin je darovao Župu Rama 1463. knezu Vladislavu Hercegoviću za vojne zasluge koje je stekao u borbi protiv Turaka (Thallóczy, Studien, ss. 418-422; Fermendžin, *Acta Bosnae*, s. 258; N. Jorga, *Notes*, s. 314). Kroz Župu Rama je vodio put iz Župe Neretve, Župe Uskoplja i Župe Lepenice. Franjevci su imali samostan sv. Petra u Rami (Šćitu) koji se nalazi u popisu župa bosanske vikarije od 1514. (P. D. Mandić, *Acta franciscana*, Mostar 1934, s. 10)“. Vego (bilj. 7), s. 99.

uspostave biskupijskih sjedišta i biskupske hijerarhije (1881) uz Sarajevo i Vrhbosansku nadbiskupiju.⁹

Ostavljajući kompetentnijima, prije svega povjesničarima, preciznije istraživanje historiografskoga fakta i povijesnoga značenja Tvrtkove povelje, mi ćemo ovdje pokušati ukazati na neka moguća značenja koja se nadaju iz događaja i dokumenta koga komemoriramo. Ponajprije, Povelja bana Tvrtka izdana „pod Prozorom u Rami“ potvrđuje već spomenutu povijesnu posebnost ramskoga i prozorskoga kraja. Ta se posebnost treba još istraživati. To podrazumijeva akribičan i nepristran pristup povijesti, kao i daleko odgovorniji odnos prema kulturnom naslijeđu, našem ambijentu koji obuhvaća kulturne artefakte kao i ekologiju. Ničim, naime, toliko ne oskudijevaju obrazovanje i kultura naših ljudi i krajeva kao poštivanjem baštine i uopće zajedničkog ekološkog dobra. Nije dovoljno samo retorički deklarativno uzvikivati zavičajnu i narodnu pripadnost, nego je nezaobilazno istraživati i čuvati naslijeđeno i time praktično potvrđivati svoju ljubav i brigu za zavičaj i narod.

Ta posebnost ramskog kraja nije pak u tome da se veliča feudalna vlast i slavi monarha, ovdje bana i kralja Tvrtka, zato što je došao "pod Prozor u Rami", nego u simboličkoj važnosti Povelje i važnosti koju su Prozor i Rama imali još onda, te bi odatle i današnji Ramljaci, primjereno današnjem vremenu i okolnostima, trebali tražiti značenje za svoj kraj unutar veće cjeline kojoj pripadaju. Rama je zaseban kraj naše zemlje Bosne i Hercegovine koji ne bi trebao odustati od svoje graničnosti, u nekom smislu rubnosti, perifernosti koja djeluje na centre, kao ni od svoje uloge poveznice pokrajina Bosne i Hercegovine, Dalmacije, dakle i Hrvatske, kako u političkom i ekonomskom tako i u kulturnom i vjerskom smislu. I to ne samo unutar vlastite religijske i etničke zajednice, dakle katolika i Hrvata, čime Rama nije izuzetak (tu svakako sličan položaj pa i povijesno značenje pripada i obližnjim Duvnu/Tomislavgradu i Livnu) nego i u odnosu ponajprije sa sugrađanima i suzavičajcima muslimanima, Bošnjacima i pravoslavnima, Srbima kao i onima koji – koliko god bili manjina manjine – ne pripadaju ili ne žele pripadati većinskim zajednicama i podjelama, ali žele sa svima dijeliti odgovornu konstitutivnost zajedničkoga zavičaja i zajedničke države.

Specifičnost geografskog i povijesnoga značenja Prozora i Rame specifičnost je sličnih liminalnih područja. Rama nije granica u redovitom smislu, nego granično i vezivno područje i u etničkom i religijskom smislu. Zato se njezina specifičnost još pojačava u religijsko-etnički složenom društvu i državi kakva je Bosna i Hercegovina. Najčešće funkcionira kao periferija koju se zaboravlja i zapostavlja, naročito ako je pritom i geografski nepristupačna i prometno izolirana. Iz tog područja se stalno iseljava. Granično područje u interesu je moćnih često samo zbog osiguranja svoga teritorija (granice) i prirodnih resursa. U sukobima i ratovima to područje najčešće među prvima stradava. Ali u simboličkom smislu funkcije, ova periferija postaje i centar kojeg izgrađuju poznati Ramljaci vlastitim biografijama i intelektualnim radom koji ulazi u bilans suvremene znanosti, kulture i politike.

Granična područja poput Rame prati i unutarnja dinamika. Naime, sami njezini stanovnici, konkretno Ramljaci, što zbog osjećaja prirodne ili socijalne ugroženosti, što zbog umora u borbi za samoodržanje, što zbog zavodljive i potkupljive moći centra/centara (danas naročito Mostara i Sarajeva) kao da žele prekinuti sa svojom posebnošću, svojim bosansko-hercegovačkim

⁹ Papa Leon XIII, *Ex hac augusta. Litterae Apostolicae quibus hierarchia episcopalis in Bosnia et Herzegovina instituitur*, Sarajevo 2006.

korelacijskim identitetom i utopiti se u moćniju političku ili ekonomsku većinu, u današnje vrijeme naročito u hercegovačko-hrvatsku struju i herceg-bosansku politiku. No, svako definitivno opredjeljivanje, svako definitivno isključivanje jednoga od svojih centara, uzrokuje ne samo unutarnje konflikte nego i osiromašenje. Granična područja stvaraju tjeskobnost da se izgubi zavičajna specifičnost, ali su i mogućnost obogaćivanja s obje strane granice. Granična područja su po sebi nesigurna, traže trajnu obzirnost i odlučivanje bez identitarne isključivosti, ali imaju iskustvo poveznice koje neki drugi krajevi nemaju.

Uzimanje datuma izdavanja Tvrtkove Povelje za datum općine isticanje je zajedničke povijesti i simbolička integracija bosanske (danas bosanskohercegovačke) državnosti prije one povijesne cezure, osmanske okupacije Bosne, kada se, prema dostupnim dokumentima (posebno turskim defterima), ramsko i uopće bosansko stanovništvo, zajedničkog južnoslavenskoga korijena, razdvaja po religiji. Tvrtko je zajednički vladar, pa bi iz te perspektive trebalo sagledati i kritički obeskriječiti etnoreligijske mitove koji unose podjele i ondje gdje one nisu postojale ili se projicira današnji narodni identitet kao da je on već davno, i za vrijeme Tvrtka, fiksiran u svojim biološko-kulturnim značajkama.¹⁰ Za katolike/Hrvate to znači da nije Tvrtko samo katolički, hrvatski vladar. Muslimanima/Bošnjacima, pak, koji ne uspijevaju pomiriti srednji vijek s otomanskim razdobljem osim mitološkom konstrukcijom „bogumilstva“ kao veze srednjovjekovne Bosne s islamom¹¹, ovaj se datum nudi kao mogućnost demitologiziranja suvremenoga narodnosnoga mita o temeljnom narodu i mirnije sagledavanje oblikovanja svoje etničke posebnosti ponajprije kroz islamizaciju.¹²

¹⁰ Za međuetničke odnose u našoj zemlji, a tako i u Rami, može biti inspirativan govor predsjednika Češke V. Havela o povijesno opterećenim češko-njemačkim odnosima, na Karlovom sveučilištu 1995. Havel ističe kako „prošlost ne može biti naš program“, te bi trebalo „započeti vrijeme argumentirane rasprave o njoj“; trebalo bi „završiti vrijeme monologa i osamljenih izvikivanja te započeti vrijeme dijaloga“, [...] „definitivno mora svršiti vrijeme konfrontacije i započeti vrijeme kooperacije“. Havel kritizira „s jedne strane uveličane parole u duhu nacionalne zasljepljenosti i ksenofobije, a s druge strane totalni nedostatak građanskog ponosa“. Zatim nastavlja svoju kritiku nacionalizma koji je poguban za češko-njemačke odnose: „I opet isto: potreba da se komunistički kolektivizam nadomjesti nacionalnim kolektivizmom, da se uranjanjem u anonimnu pripadnost čoporu, što laje na sve one koji mu ne pripadaju, izbjegne individualna građanska odgovornost – to je jedna varijanta pojave protiv koje valja sustavno ratovati. Druga varijanta iste pojave znakovi su stanovite podsvjesne vjere u nepogrešivi glas krvi, sudbine, providnosti i narodnih mitova, kao i u pravo da se traži nemoguće, da se traži ispravljanje povijesti koja je shvaćena kao serija krivica nanijetih vlastitu rodu“. V. Havel, *Sve je moguće. Izabrani govori*, Zagreb 2000, ss. 91-100.

¹¹ Osvrćući se na mitologiziranje povijesti Bošnjaka u BiH od strane Mustafe Imamovića i na njegovo poimanje „duhovne vertikale Bosne i Bošnjaka“ kroz islam i srednjovjekovnu herezu („bogumile“), Tarik Haverić smatra da zbog te „dvokomponentnosti“, „bosanski muslimanski subjekt ima prema vlastitoj formativnoj prošlosti dva proturječna stava“ te prošlost postaje stvar „kolektivne neuroze“. Haverić nastavlja o neuralgičnoj točki bošnjačke historiografije uz koju se veže i političko *turkofilstvo*: „Današnja bošnjačko intelektualno-politička elita u pravilu veliča srednjovjekovnu bosansku državu i društvo, i istovremeno gaji, ponekad do idolatrije, kult Mehmeda Osvajača koji je samostalnost te države *ukinuo!* Napetost između dviju vrste činjenično-vrednosnih iskaza kojima se ta prošlost opisuje je nerazrješiva, budući konstitutivna za bošnjački identitet, ali se protivrječnost nastoji ublažiti retoričkim sredstvima. Tako se ni u javnim diskursima ni u akademskim radovima nikada ne govori o 'osmanskoj okupaciji' BiH (kao što se, recimo, govori o 'austro-ugarskoj okupaciji'): iz te perspektive BiH, iako u sastavu osmanske države na čijem se čelu susljeđuju apsolutistički monarsi, nije okupirana već je slobodna, a tu slobodu eventualno mogu ugroziti samo trupe drugih apsolutističkih monarha, npr. austrijskog cara“. T. Haverić, *Kritika bosanskoga uma*, Sarajevo 2016, ss. 169-170.

¹² Usp. N. Filipović, *Islamizacija u Bosni i Hercegovini*, Tešanj 2005. Filipović naglašava da nije bilo islamizacije bosanskih krstjana, usp. posebno ss. 93-95. Usp. također D. Lovrenović, 'Bosansko bogumilstvo' i heretizirajuća terminologija srednjeg vijeka, u: *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387-1463*,

Uspostavljanje ovoga datuma za dan općine vraćanje je onom točnom navodu koji vrijedi i danas. Naime, Tvrtkov pisar, dijak Dražeslav, piše da je ban izdao povelju „pod Prozorom u Rami“. Jasno je da je Rama šire područje, a Prozor je utvrda, naselje, grad. Ovim se demistificira povijesni – uslijed politike i uvijek prema nekima nesklonim režimima – uvjetovani zazor, katolika i Hrvata prema Prozoru, prema kakvom-takvom urbanom središtu kojeg su kroz otomansko razdoblje pa sve do u naše vrijeme većinom naseljavali muslimani, ali se također demistificira zazor prema Rami, najčešće od strane Muslimana, danas Bošnjaka, kao nečemu stranom, jer je Rama većinski naseljena katolicima, Hrvatima. Prihvatanjem Prozora kao administrativnoga, upravnoga središta Rame i Rame kao širega zavičaja skidaju se povijesne verige s današnjih generacija o mjestu Prozoru ili kraju Rami koji je bio ili jest isključivo muslimanski ili hrvatski, „balijski“ ili „ustaški“. Sintagma „pod Prozorom u Rami“ je činjenica koja ostavlja mogućnost da se krene u izgradnju vlastitoga središta i cjeline ramskoga kraja ne nijećući prošlost, ali ne dopuštajući da nas ta prošlost limitira za izgradnju zajedničke budućnosti.

Spomenuta Tvrtkova sintagma „pod Prozorom u Rami“ subverzivno djeluje na još jednu nužnu promjenu značenja, blagotvornu i korisnu za stanovnike ove općine. „Prozor u Rami“ je političko središte Rame. U Prozoru je središte općine što znači da je Prozor upravno, privredno, obrazovno, zdravstveno, kulturno-sportsko, jednom riječju „svjetovno“ središte općine. To ne može biti nijedno drugo mjesto. Ni toliko značajna crkva i Franjevački samostan na Šćitu! Od 1514. godine – povijesno je dokumentirano¹³ – „Franjevački Šćit“ je usprkos raznih stradanja i mijena bio i ostao neporecivo vjersko središte ramskih katolika. Dakle, sadašnji šćitski poluotok nije političko središte, nego „samo“ duhovno središte Rame. To „samo“ nije ni u kojem slučaju malo. Prema crkvi i samostanu na Šćitu treba se odnositi upravo kao prema glavnom središtu duhovnosti, molitve i povijesnog sjećanja katolika čitavoga ramskoga kraja, svih katoličkih župa, a zbog povijesnih okolnosti to je mjesto važno, također, katolicima Neretvice, doljanskog, fojničko-uskopaljškoga i livanjskoga kraja, kao i cjelini Bosne Srebrene.¹⁴ Naravno, šćitski perivoj, sa svojim umjetničkim, muzejskim i knjižnim bogatstvom jedno je od najvažnijih kulturnih središta Rame, ali je uvijek i na prvom mjesto duhovno-molitveno središte i sastavni dio religijskoga identiteta Ramljaka, a ne političko središte.

Nalaženje datuma prvoga spominjanja imena Prozora kao mogućega Dana općine civilizacijska je i demokratska odluka, dio tako potrebnoga konsenzusnoga modela uređenja lokalne samouprave, ovdje konkretno odnosa između Hrvata i Bošnjaka, katolika i muslimana, političkih predstavnika dviju etničkih i religijskih zajednica koje većinom nastanjuju Ramu. Premda Hrvati čine većinu, odstupanjem od vezanja dana općine uz katolički blagdan Malu Gospu oni napuštaju teokratsko a pristaju uz sekularno (ne sekularističko!) načelo¹⁵ uređenja svoje lokalne zajednice.

Zagreb-Sarajevo 2006, ss. 587-613. Od istog autora o historiografskom ratu i "bosanskim mitovima" usp. *Bosanska kvadratura kruga*, Zagreb-Sarajevo 2012, ss. 215-247.

¹³ V. bilj. 8.

¹⁴ Osim što su vjernici ovih krajeva hodočastili jedni drugima na blagdane zaštitnika njihovih župa, franjevci ramskoga samostana pastorizirali su jedno vrijeme livanjski i neretvanski kraj, a dugo vremena to su činili u spomenutim krajevima franjevci fojničkoga samostana.

¹⁵ Sažeto kazano: *Sekularno* označava jasno razdvajanje vjerskoga i političkoga, države i crkve ali uz suradnju i uvažavanje religije i religija (i njihovih institucija) u njihovoj antropološkoj i društvenoj funkciji. *Sekularističko* označava određenu vrstu totalitarne, svjetovne, antiteističke ideologije koja poriče i isključuje svaku važnost i ulogu religije za čovjeka i društvo.

Time pridonose mogućim a nužnim sličnim slučajevima u našoj državi, i to ne samo u Federaciji, nego i u entitetu Republika Srpska koji je najveći primjer u Europi pogubne simbioze političkoga i religijskoga, teokratizacije društvenoga života, od politike do školstva.

Svjesni smo da nijedan povijesni događaj ni dokument ne može bez ostatka biti postavljen kao model za uređenje suvremenih etničko-političkih odnosa. Tako ni Povelja bana Tvrtka. Ona je isprava-darovnica moćnijega svome podložniku i vjernom sluzi. Promjena datuma praznika općine nije, međutim, nikakvo darivanje nekome nečega svoga, nego priznanje drugomu onoga što mu prema ljudskim pravima pripada.¹⁶ Iako su Hrvati većina u Općini i Općinskom vijeću, promjenom datuma ne čine stoga nikakvu gestu milosrđa, nego potvrđuju svoju demokratsku zrelost. Time bi se učinio tako potreban iskorak u razumijevanju zavičaja i domovine, općine i države. Izišlo bi se iz paradigme dominacije i posvajanja a prihvatilo paradigmu prava i odgovornosti. Štoviše, napustila bi se paradigma etnički očišćenih krajeva koja je kroz povijest bila motivacija i katastrofalna posljedica sukoba i ratova.

U „potrazi za zajedničkim krovom“ a ne za „jednim identitetom“, potrebno je, kako to smatra povjesničar Džaja, ostaviti pogubne nacionalističke asimilacijske metode: „metodu reconquiste“ i „metodu marginalizacije“, kao i dijalektičku metodu/sintezu marksista i komunista koja je rastvarala razlike u umjetni hibrid jedinstva i jednoulja. Nužno je odlučiti se za dijalog, za „princip komplementarnosti“ umjesto „principa monoetničnosti“ i „autističkog prenamaglašavanja jednog identiteta Bosne“.¹⁷ Bila bi to u konačnici potvrda prava (i prava na zavičaj i državu), prava koje proizlazi iz nepovrediva dostojanstva čovjeka pojedinca, izvodili mi to dostojanstvo iz njegove stvorenosti od Boga, dakle iz vjere, ili iz preambule ustava svih suvremenih demokracija.

Bio bi to i nimalo beznačajni doprinos da se prošlost ne prihvaća romantičarski i selektivno, mitomanski, nego kao realni socijalni odnos, kao zajednička prošlost tako da nitko ne idealizira vrijeme kada su „njegovi“ bili na vlasti i istodobno da se ne demonizira ono doba kada su na vlasti bili „njihovi“, kao ni da se današnje generacije bez ostatka ne identificiraju sa (svojim) predšasnicima. Od Kulina bana, kralja Tvrtka i drugih bosanskih vladara do danas većinom su ovim krajevima i ovom zemljom upravljali „drugi“ a naši su predšasnici bili sluge i vazali, kmetovi i raja. U vremenima smo kada, uza sve utjecaje sa strane, imamo mogućnost neovisno i slobodno uređivati svoje odnose i zajednički izgrađivati „zajedničku kuću“.

Prihvatajući ozbiljno i odgovorno, bez minimiziranja i bez idealiziranja, da u Bosni i Hercegovini „već stoljećima egzistiraju tri komuniteta, koji pripovijedaju jedni drugima različite povijesti, bore se za iste teritorije i pokazuju da su njihovi identiteti jači od zajedničke državne pripadnosti“¹⁸, nužno je oslobađati se mentaliteta dominacije, povijesnih predrasuda i nametanja

¹⁶ Prikladno je ovdje spomenuti razumijevanje i tumačenje Ahdname, povelje sultana Mehmeda Osvajača koju je dao bosanskom kustu fra Anđelu Zvizdoviću pri zauzeću i okupaciji Bosne u svibnju 1463. U kontekstu krivih interpretacija, pogotovo od strane nacionalistički i turkofilski orijentirane bošnjačke historiografije, milodraški događaj i Ahdnama, tipični teokratski dokument, tumače se kao mogući model današnjega ustroja zemlje. S druge strane, u dijelu katoličke i nacionalističke hrvatske historiografije obezvređuje se vjerničko/teološko značenje pa i svako političko značenje Zvizdovićeva izlaska pred sultana i primanje povelje o uvjetovanoj slobodi ispovijedanja vjere i djelovanja bosanskih franjevac i katolika koju ta povelja jamči. U svakom slučaju iz Ahdname se ne može izvlačiti suvremeno načelo tolerancije, uzor ljudskih prava niti model etničkih odnosa Bošnjaka i Hrvata, nego taj dokument valja shvatiti kao značajan dokument, ali prošloga vremena.

¹⁷ S. M. Džaja, Bosanska povijesna stvarnost i njezini mitološki odrazi, u: *Eseji* (bilj. 2), ss. 133-135.

¹⁸ Džaja (bilj. 5), s. 91.

jedne, parcijalne istine drugima, te tražiti cjelovitu istinu, odgovorno uređivati zavičaj, općinu i državu u maksimalnom poštivanju prava drugoga po načelu da sve ono što zahtijevam za sebe i za svoj kolektiv priznam i drugima.

U tom smislu *Povelja bana Tvrtka* pod Prozorom u Rami potiče građane Prozora i stanovnike Rame da se ne „presele u prošlost“, niti da se „pretvore u svoje pretke“, niti da se muče njihovim mukama, niti da se oduševljavaju njihovim uspjesima; nikako da im „prošlost postane životnim programom“, niti da obnavljaju „rodovsko poimanje nacije“¹⁹, nego da – prihvaćajući tamne i dobre strane zajedničke povijesti – odgovornije pristupe izgradnji svoje općine, svoga zavičaja, svjesni važnosti njegova graničnog i korelacijskog identiteta kakva je uostalom njihova vlastita višetnička i višekonfesionalna država Bosna i Hercegovina u suvremenim euointegracijskim, kulturološkim, religijskim i uopće globalizacijskim mijenama.

Zusammenfassung

Stadtgemeindefesttag der Gemeinde Prozor: Die Bedeutung der Urkunde von Ban Tvrtko für die Stadtgemeinde Prozor-Rama Im vorliegenden Aufsatz wird zunächst einmal über die Deutungskomplexität der Vergangenheit bei uns diskutiert und über die gefährlichen Manipulationen der Vergangenheit gesprochen. Danach werden einige Bedeutungsnuancen der Urkunde „pod Prozorom u Rami“ – „Zu Prozor in Rama“ von Ban Tvrtko (1366) dargestellt und ausgelegt. Diese ermöglichen dann das Verständnis der Grenz- und Korrelationsidentität von Rama sowie auch der Siedlung/Stadt/Gemeinde Prozor durch die Geschichte bis heute: im geographischen, politischen, kulturellen, zwischenethnischen und kirchlich-religiösen Sinne. Dieser Beitrag ist ein argumentiertes Plädoyer für die Änderung des Stadtgemeindefestes, von dem 8. September (Gedenktag der Mariä Geburt) auf den 11. August, den Tag der Erscheinung der Tvrtkos Urkunde und der historischen Ersterwähnung von „Prozor in Rama“.

¹⁹ Usp. V. Havel, *Sve je moguće*, ss. 95-96.